UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (ensimmäinen jaosto)

17 päivänä joulukuuta 2009 *

Asiassa C-227/08,

jossa on kyse EY 234 artiklaan perustuvasta ennakkoratkaisupyynnöstä, jonka Audiencia Provincial de Salamanca (Espanja) on esittänyt 20.5.2008 tekemällään päätöksellä, joka on saapunut unionin tuomioistuimeen 26.5.2008, saadakseen ennakkoratkaisun asiassa

Eva Martín Martín

vastaan

EDP Editores SL,

UNIONIN TUOMIOISTUIN (ensimmäinen jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja A. Tizzano (esittelevä tuomari), joka hoitaa ensimmäisen jaoston puheenjohtajan tehtäviä, sekä tuomarit A. Borg Barthet ja M. Ilešič,

* Oikeudenkäyntikieli: espanja.

julkisasiamies: V. Trstenjak,
kirjaaja: johtava hallintovirkamies M. Ferreira,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 12.3.2009 pidetyssä istunnossa esitetyn,

ottaen huomioon huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

– EDP Editores SL, edustajanaan abogado J. M. Sanchez Garcia,

– Tšekin hallitus, asiamiehenään M. Smolek,

– Espanjan hallitus, asiamiehinään B. Plaza Cruz ja J. López-Medel Bascones,

– Itävallan hallitus, asiamiehenään C. Pesendorfer,

– Euroopan komissio, asiamiehinään R. Vidal Puig ja W. Wils,

kuultuaan julkisasiamiehen 7.5.2009 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

1 Ennakkoratkaisupyyntö koskee muualla kuin elinkeinonharjoittajan toimitiloissa neuvoteltuja sopimuksia koskevasta kuluttajansuojasta 20.12.1985 annetun neuvoston direktiivin 85/577/ETY (EYVL L 371, s. 31; jäljempänä direktiivi) 4 artiklan tulkintaa.

2 Tämä pyyntö on esitetty asiassa, jossa vastakkain ovat EDP Editores SL (jäljempänä EDP) ja Martín Martín ja jossa on kyse siitä, että viimeksi mainittu on kieltäytynyt täyttämästä sitoumuksia, jotka hän teki allekirjoittaessaan sopimuksen kotonaan EDP:n edustajan kanssa.

Asiaa koskevat oikeussäännöt

Yhteisön säännöstö

3 Direktiivin neljännessä, viidennessä ja kuudennessa perustelukappaleessa todetaan seuraavaa:

”Muualla kuin elinkeinonharjoittajan toimitiloissa solmittujen sopimusten erityispiirteenä on, että yleensä elinkeinonharjoittaja tekee aloitteen sopimusneuvotteluista,

joihin kuluttaja ei ole valmistautunut tai joita hän ei ole osannut odottaa, [ja] usein kuluttaja ei voi vertailla tarjouksen laatua ja hintaa muihin tarjouksiin – –

Kuluttajalla tulisi olla peruuttamisoikeus vähintään seitsemän päivän pituisena aikana, jotta hän voisi arvioida sopimuksen aiheuttamia velvoitteita.

On tarpeen toteuttaa aiheelliset toimenpiteet sen varmistamiseksi, että kuluttaja saa kirjallisesti tiedon tästä harkinta-ajasta – –"

4 Direktiivin 1 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

"Tätä direktiiviä sovelletaan sellaisiin elinkeinonharjoittajien ja kuluttajien välisiin sopimuksiin tavaran toimittamisesta tai palvelun suorittamisesta, jotka on tehty

– –

– elinkeinonharjoittajan käydessä

i) kuluttajan tai toisen kuluttajan kotona

– –

jos käynnin aiheena ei ole kuluttajan nimenomainen kutsu.”

5 Direktiivin 4 artiklassa säädetään seuraavaa:

”Elinkeinonharjoittajan on annettava kuluttajalle kirjallinen ilmoitus, josta käy ilmi tämän oikeus peruuttaa edellä 1 artiklassa tarkoitettu oikeustoimi 5 artiklan mukaisessa määräajassa sekä sen henkilön nimi ja osoite, jota kohtaan tätä oikeutta käytetään.

Ilmoitus tulee päivätä ja siinä on oltava sopimuksen yksilöimiseksi tarvittavat tiedot. Se on luovutettava kuluttajalle:

a) edellä 1 artiklan 1 kohdassa tarkoitetussa tapauksessa sopimuksen tekohetkellä;

– –

Jäsenvaltioiden on huolehdittava, että niiden kansallisessa lainsäädännössä säädetään aiheellisista kuluttajansuojatoimenpiteistä tilanteissa, joissa tässä artiklassa mainittuja tietoja ei ole annettu.”

6 Direktiivin 5 artiklassa säädetään seuraavaa:

”1. Kuluttajalla on oikeus peruuttaa sitoumuksensa antamalla peruuttamisilmoitus määräajassa, joka on vähintään seitsemän päivää 4 artiklassa tarkoitetun ilmoituksen vastaanottamisesta, ja noudattaen kansallisen lainsäädännön mukaista menettelyä. – –

2. Peruuttamisilmoituksen antaminen vapauttaa kuluttajan kaikista peruutetun sopimuksen mukaisista velvoitteista.”

7 Direktiivin 8 artiklassa säädetään seuraavaa:

”Tämä direktiivi ei estä jäsenvaltioita antamasta tai pitämästä voimassa säännöksiä, jotka antavat kuluttajille tässä direktiivissä tarkoitettujen kysymysten osalta tehokkaamman suojan.”

Kansallinen säännöstö

8 Direktiivi saatettiin osaksi Espanjan lainsäädäntöä muualla kuin elinkeinonharjoittajan toimitiloissa tehdyistä sopimuksista 21.11.1991 annetulla lailla 26/1991 (BOE nro 283/1991, 26.11.1991).

9 Mainitun lain 3 §:ssä säädetään seuraavaa:

”1. Edellä 1 §:ssä tarkoitettu sopimus tai tarjous on tehtävä kirjallisesti kahtena kappaleena, siihen on sisällyttävä peruuttamislomake ja kuluttajan on omakätisesti päivättävä ja allekirjoitettava se.

2. Sopimusasiakirjassa on selkeillä kirjaimilla välittömästi kuluttajan allekirjoitukselle varatun paikan yläpuolella oltava selkeä ja täsmällinen maininta kuluttajalla olevasta oikeudesta peruuttaa sopimus ja tämän oikeuden käyttämisen edellytyksistä ja vaikutuksista.

3. Peruuttamislomakkeen on sisällettävä selkeä maininta ’peruuttamislomake’, ja siinä on mainittava sen henkilön nimi ja osoite, jolle se on lähetettävä, ja tiedot siitä sopimuksesta ja niistä sopimusosapuolista, joihin peruuttamislomake liittyy.

4. Sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen elinkeinonharjoittajan tai sen lukuun toimivan henkilön on annettava kuluttajalle toinen sopimuskappaleista ja peruuttamislomake.

5. Todistustaakka tässä pykälässä säädettyjen velvollisuuksien täyttämisestä on elinkeinonharjoittajalla.”

10 Lain 26/1991 4 §:ssä säädetään 3 §:ssä esitettyjen edellytysten noudattamatta jättämisen seurauksista seuraavaa:

”Edellisessä pykälässä säädettyjen vaatimusten vastaisesti tehty sopimus tai tarjous voidaan todeta mitättömäksi kuluttajan vaatimuksesta.

Elinkeinonharjoittaja ei voi vedota mitättömyysperusteisiin missään tapauksessa, paitsi jos vaatimusten noudattamatta jättäminen johtuu yksinomaan kuluttajasta.”

11 Saman lain 9 §:ssä säädetään seuraavaa:

”Kuluttajalle tällä lailla myönnetyistä oikeuksista ei voida luopua. Tästä huolimatta sopimusmääräykset, jotka ovat kuluttajalle edullisempia, ovat päteviä.”

Pääasian oikeudenkäynti ja ennakkoratkaisukysymys

12 Eva Martín Martín allekirjoitti 20.5.2003 kotonaan EDP:n edustajan kanssa sopimuksen 15 kirjan, viiden DVD-levyn ja DVD-soittimen ostamisesta. Tuotteet toimitettiin Martín Martínille 2.6.2003.

13 Koska EDP ei saanut maksua toimitetusta tavarasta, se pyysi Juzgado de Primera Instancia nº 1 de Salamancaa aloittamaan maksamismääräysmenettelyn Martín Martínia vastaan ja vaati tältä 1 861,52 euron määrää laillisine korkoineen ja oikeudenkäyntikuluineen.

14 Vastaaja, joka tuomittiin 14.6.2007 annetulla tuomiolla maksamaan vaadittu määrä, teki valituksen Audiencia Provincial de Salamancaan.

15 Audiencia Provincial de Salamanca katsoo ennakkoratkaisupäätöksessä ensinnäkin, että kyseessä oleva sopimus voidaan julistaa mitättömäksi, koska vastaajalle ei ole asianmukaisesti ilmoitettu hänellä olevasta oikeudesta peruuttaa sitoumuksensa seitsemän päivän kuluessa tavaroiden toimittamisesta eikä myöskään tämän oikeuden käyttämisen edellytyksistä ja vaikutuksista. Mainittu tuomioistuin toteaa kuitenkin, ettei Martín Martín ole vedonnut mihinkään mitättömyysperusteeseen ensimmäisessä oikeusasteessa eikä myöskään muutoksenhaussa.

16 Audiencia Provincial de Salamanca pohtii kuitenkin, että kun otetaan huomioon se seikka, että lain nro 26/1991 4 §:ssä edellytetään, että kuluttajan on vaadittava mainitun lain 3 §:ssä esitettyjen edellytysten vastaisesti tehdyn sopimuksen mitättömäksi julistamista, ja se, että Espanjan oikeudessa siviiliprosesseissa sovelletaan lähtökohtaisesti määräämisperiaatetta (”principio de justicia rogada”), jonka nojalla tuomioistuin ei voi ottaa viran puolesta huomioon tosiseikkoja, todisteita ja vaatimuksia, joita asianosaiset eivät ole esittäneet, onko sen ensimmäisen oikeusasteen tuomiosta tehtyä valitusta ratkaistessaan otettava huomioon ainoastaan maksamismääräysmenettelyssä ja muutoksenhaussa esitetyt perusteet vai voiko se direktiivin säännösten nojalla ratkaista sopimuksen mahdollisen mitättömyyden viran puolesta.

17 Tässä tilanteessa Audiencia Provincial de Salamanca on päättänyt lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavan ennakkoratkaisukysymyksen:

”Onko EY 153 artiklaa, luettuna yhdessä EY 3 ja EY 95 artiklan, samoin kuin [Nizzassa 7.12.2000 julistetun] Euroopan unionin perusoikeuskirjan [(EYVL C 364, s. 1)] 38 artiklan kanssa, sekä [direktiiviä] ja erityisesti sen 4 artiklaa tulkittava siten, että tuomioistuin, jonka ratkaistavana on ensimmäisessä oikeusasteessa annetusta tuomiosta tehty valitus, voi todeta kyseisen direktiivin soveltamisalaan kuuluvan sopimuksen viran puolesta mitättömäksi, vaikka vastaajana oleva kuluttaja ei ole vedonnut tähän mitättömyyteen missään vaiheessa maksamismääräysmenettelyyn antamassaan vastauksessa, istunnossa tai muutoksenhakumenettelyssä?”

Ennakkoratkaisukysymyksen tarkastelu

18 Audiencia Provincial de Salamanca pyrkii kysymyksellään selvittämään, onko direktiivin 4 artiklaa tulkittava siten, että sillä sallitaan kansallisen tuomioistuimen tutkivan viran puolesta tämän säännöksen rikkomisen ja julistavan mitättömäksi tämän direktiivin soveltamisalaan kuuluvan sopimuksen sillä perusteella, että kuluttajalle ei ole ilmoitettu hänellä olevasta peruuttamisoikeudesta, vaikkei kuluttaja ole missään vaiheessa vedonnut tähän mitättömyyteen toimivaltaisissa kansallisissa tuomioistuimissa.

19 Tähän kysymykseen vastaamiseksi on aluksi muistutettava, että unionin oikeudessa ei lähtökohtaisesti edellytetä, että kansalliset tuomioistuimet ottava viran puolesta huomioon unionin oikeussääntöjen rikkomista koskevan perusteen, jos tuomioistuimen olisi tällaisen perusteen tutkimiseksi ylitettävä asianosaisten rajaaman riita-asian kohde nojautumalla muihin tosiseikkoihin ja olosuhteisiin kuin niihin, joihin asianosainen, jonka edun mukaista on soveltaa sanottuja oikeussääntöjä, on perustanut vaatimuksensa (ks. vastaavasti asia C-430/93, van Schijndel ja van Veen, tuomio 14.12.1995, Kok., s. I-4705, 22 kohta ja yhdistetyt asiat C-222/05–C-225/05, van der Weerd ym., tuomio 7.6.2007, Kok., s. I-4233, 36 kohta).

20 Tämä kansallisen tuomioistuimen toimivallan rajoitus perustuu periaatteeseen, jonka mukaan aloitteen tekeminen oikeudenkäynnissä on asianosaisten tehtävä, eikä tuomioistuin näin ollen voi toimia viran puolesta kuin poikkeuksellisissa tilanteissa yleisen edun sitä edellyttäessä (ks. em. asia van Schijndel ja van Veen, tuomion 21 kohta ja em. yhdistetyt asiat van der Weerd ym., tuomion 35 kohta).

21 Näin ollen ensimmäiseksi on ratkaistava, voidaanko pääasiassa kyseessä olevan unionin säännöksen, eli direktiivin 4 artiklan, katsoa perustuvan tällaiseen yleiseen etuun.

22 Tältä osin on todettava, kuten erityisesti direktiivin neljännestä ja viidennestä perustelukappaleesta ilmenee, että direktiivin tarkoituksena on suojata kuluttajaa vaaroilta, joita aiheutuu niistä olosuhteista, jotka liittyvät sopimuksen tekemiseen muualla kuin elinkeinonharjoittajan toimitiloissa (asia C-412/06, Hamilton, tuomio 10.4.2008, Kok., s. I-2383, 32 kohta), koska näiden sopimusten erityispiirteenä on, että yleensä elinkeinonharjoittaja tekee aloitteen sopimusneuvotteluista ja että kuluttaja ei ole mitenkään valmistautunut tällaiseen kotimyyntiin vertaamalla esimerkiksi saatavilla olevien eri tarjousten hintaa ja laatua.

23 Tällaista epätasapainoa silmällä pitäen direktiivissä taataan kuluttajansuoja säätämällä ensinnäkin hänen käytettävissään olevasta peruuttamisoikeudesta. Tällä oikeudella pyritään nimenomaisesti kompensoimaan epätasapainoa, joka kuluttajalle aiheutuu kotimyynnistä muualla kuin elinkeinonharjoittajan toimitiloissa, myöntämällä kuluttajalle mahdollisuus arvioida vähintään seitsemän päivän ajan hänelle sopimuksesta aiheutuvia velvoitteita (ks. vastaavasti em. asia Hamilton, tuomion 33 kohta).

24 Kuluttajansuojan vahvistamiseksi tilanteessa, jota hän ei ole osannut odottaa, direktiivissä edellytetään muun muassa sen 4 artiklan mukaisesti, että elinkeinonharjoittaja ilmoittaa kuluttajalle kirjallisesti tällä olevasta peruuttamisoikeudesta sekä edellytyksistä ja toimintatavoista, joita tämän oikeuden käyttämisessä noudatetaan.

25 Direktiivin 5 artiklan 1 kohdasta ilmenee lopuksi, että mainittu vähintään seitsemän päivän määräaika on laskettava alkaen siitä hetkestä, jolloin kuluttaja sai elinkeinonharjoittajalta edellä mainitun ilmoituksen. Kuten unionin tuomioistuin on täsmentänyt, tämä säännös selittyy sillä, että jos kuluttajalla ei ole tietoa peruuttamisoikeuden olemassaolosta, hänen on mahdotonta käyttää kyseistä oikeutta (asia C-481/99, Heininger, tuomio 13.12.2001, Kok., s. I-9945, 45 kohta).

26 Toisin sanottuna direktiivillä luotu suojajärjestelmä perustuu ajatukselle siitä, että sen lisäksi, että kuluttajalla heikompana osapuolena on oikeus peruuttaa sopimus, hän myös saa tiedon oikeuksistaan, koska hänelle ilmoitetaan niistä nimenomaisesti kirjallisesti.

27 Näin ollen on todettava, että direktiivin 4 artiklassa asetetulla ilmoitusvelvollisuudella on keskeinen asema direktiivin systematiikassa, koska – kuten julkisasiamies toteaa ratkaisuehdotuksensa 55 ja 56 kohdassa – tämä velvollisuus on purkuoikeuden tehokkaan käyttämisen ja täten yhteisön lainsäätäjän tavoitteleman kuluttajansuojan tehokkaan vaikutuksen olennainen tae.

28 Tällainen säännös kuuluu tämän johdosta yleisen edun piiriin, ja sillä voidaan tämän tuomion 20 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä tarkoitetulla tavalla perustella kansallisen tuomioistuimen aktiivinen osallistuminen sen epätasapainon korjaamiseksi, joka kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välillä vallitsee muualla kuin elinkeinonharjoittajan toimitiloissa tehtyjen sopimusten osalta.

29 Näissä olosuhteissa on todettava, että jos kuluttajalle ei ole asianmukaisesti ilmoitettu hänellä olevasta peruuttamisoikeudesta, asiaa käsittelevä kansallinen tuomioistuin voi tutkia viran puolesta direktiivin 4 artiklan säännösten rikkomisen.

30 Nyt kun tämä on selvitetty, Audiencia Provincial de Salamancan esittämään kysymykseen vastaamiseksi on toiseksi esitettävä täsmennyksiä siitä, mitä seurauksia tällaisesta rikkomisesta voi aiheutua, ja erityisesti asiaa käsittelevällä kansallisella tuomioistuimella olevasta mahdollisuudesta julistaa mitättömäksi sopimus, jota tehtäessä ei ole noudatettu kyseessä olevaa ilmoitusvelvollisuutta.

31 Tältä osin oikeuskäytännössä on jo täsmennetty, että vaikka direktiivin 4 artiklan kolmannessa alakohdassa jätetään jäsenvaltioiden vastuulle ilmoittamisvelvollisuuden laiminlyönnin vaikutuksista säätäminen, yksityishenkilöiden välistä oikeusriitaa käsittelevien kansallisten tuomioistuinten on kuitenkin tulkittava kansallisen oikeuden sääntöjä mahdollisimman pitkälle direktiivin sanamuodon ja tarkoituksen mukaisesti direktiivillä tavoitellun päämäärän kanssa yhdenmukaisen ratkaisun aikaansaamiseksi (ks. vastaavasti erityisesti asia C-350/03, Schulte, tuomio 25.10.2005, Kok., s. I-9215, 69, 71 ja 102 kohta).

32 Tältä osin on todettava yhtäältä, että direktiivin 4 artiklan kolmannessa kohdassa mainittujen ”aiheellisten kuluttajansuojatoimenpiteiden” käsitteellä myönnetään kansallisille viranomaisille harkintavaltaa ilmoittamatta jättämisestä aiheutuvien seurausten määrittämiseksi, kunhan tätä harkintavaltaa käytetään direktiivin tavoitteen mukaisesti kuluttajille myönnetyn suojan takaamiseen edellytyksin, jotka ovat asianmukaisia kyseessä olevan asian olosuhteisiin nähden.

33 Toisaalta on myös muistutettava, että direktiivillä toteutetaan vähimmäisharmonisointi sikäli kuin sen 8 artiklan mukaan se ei estä jäsenvaltioita antamasta tai pitämästä voimassa säännöksiä, jotka antavat kuluttajille direktiivissä tarkoitettujen kysymysten osalta tehokkaamman suojan (ks. vastaavasti em. asia Hamilton, tuomion 48 kohta).

34 Näissä olosuhteissa kansallisen tuomioistuimen esittämän kaltaista toimenpidettä, joka merkitsee riidanalaisen sopimuksen mitättömäksi julistamista, voidaan pitää edellä mainitussa 4 artiklan kolmannessa kohdassa tarkoitetulla tavalla ”aiheellisena”, koska sillä sanktioidaan sellaisen velvoitteen noudattamatta jättäminen, joka on tämän

tuomion 26 ja 27 kohdassa esitetyn mukaisesti olennainen kuluttajan tahdonmuodostuksen kannalta ja yhteisön lainsäätäjän tavoitteleman suojan tason toteutumisen kannalta.

35 Lopuksi on täsmennettävä yhtäältä, että tämä johtopäätös ei estä sitä, että tästä suojan tasosta voidaan varmistua myös muilla toimenpiteillä, kuten esimerkiksi sopimuksen purkamiseen sovellettavien määräaikojen palauttamisella, millä mahdollistettaisiin se, että kuluttaja voi käyttää hänelle direktiivin 5 artiklan 1 kohdassa myönnettyä oikeutta. Toisaalta asiaa käsittelevä kansallinen tuomioistuin voi myös eräissä tapauksissa joutua ottamaan huomioon sen, että kuluttaja haluaa, ettei kyseessä olevaa sopimusta pureta (ks. analogisesti asia C-243/08, Pannon GSM, tuomio 4.6.2009, Kok., s. I-4713, 33 kohta).

36 Kaiken edellä olevan perusteella esitettyyn kysymykseen on vastattava siten, että direktiivin 4 artikla ei ole esteenä sille, että kansallinen tuomioistuin julistaa viran puolesta mitättömäksi tämän direktiivin soveltamisalaan kuuluvan sopimuksen sillä perusteella, että kuluttajalle ei ole ilmoitettu hänellä olevasta peruuttamisoikeudesta, vaikkei kuluttaja ole missään vaiheessa vedonnut tähän mitättömyyteen toimivaltaisissa kansallisissa tuomioistuimissa.

Oikeudenkäyntikulut

37 Pääasian asianosaisten osalta asian käsittely unionin tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Oikeudenkäyntikuluja, jotka ovat aiheutuneet muille kuin näille asianosaisille huomautusten esittämisestä unionin tuomioistuimelle, ei voida määrätä korvattaviksi.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (ensimmäinen jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

Muualla kuin elinkeinonharjoittajan toimitiloissa neuvoteltuja sopimuksia koskevasta kuluttajansuojasta 20.12.1985 annetun neuvoston direktiivin 85/577/ETY 4 artikla ei ole esteenä sille, että kansallinen tuomioistuin julistaa viran puolesta mitättömäksi tämän direktiivin soveltamisalaan kuuluvan sopimuksen sillä perusteella, että kuluttajalle ei ole ilmoitettu hänellä olevasta peruuttamisoikeudesta, vaikkei kuluttaja ole missään vaiheessa vedonnut tähän mitättömyyteen toimivaltaisissa kansallisissa tuomioistuimissa.

Allekirjoitukset